

Prof. dr. Milena Peršić (milena.persic@fthm.hr)

Prof. dr. Sandra Janković (sandrai@fthm.hr)

Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija (www.fthm.uniri.hr)

Sveučilište u Rijeci (www.uniri.hr)

ISTRAŽIVANJE PRETPOSTAVKI ZA ODRŽIVI RAZVOJ ZDRAVSTVENO-TURISTIČKE DESTINACIJE

SAŽETAK

Zdravstveni turizam je danas jedna od najbrže rastućih vrsta selektivne turističke ponude. Pristup istraživanju mogućnosti razvoja zdravstvenog turizma u određenoj turističkoj destinaciji, treba temeljiti na prirodnim i kadrovskim resursima, organizacijskom ustroju, dostignutoj razini razvoja zdravstva i turizma, te činjenici da je turizam u Hrvatskoj započeo upravo kao zdravstveni turizam (lječilišta). U strateškom pozicioniranju destinacije zdravstveno-turističke ponude, treba uvažavati načela održivog razvoja, jer se zdravlje ljudi treba promatrati u kontekstu očuvanja planeta zemlje. Stoga će se u ovom radu prezentirati rezultati istraživanja od značaja za razvoj zdravstvenog turizma u Hrvatskoj kao i za strateško pozicioniranje održivog razvoja određene turističke destinacije na tržištu zdravstvenog turizma (studij slučaja turističke destinacije Rab).

Ključne riječi: turistička destinacija, zdravstveni turizam, interesne skupine, održivost, strategija, Hrvatska, Rab

Prof. Milena Peršić, PhD (milena.persic@fthm.hr)

Prof. Sandra Janković, PhD (sandrai@fthm.hr)

Faculty of tourism and Hospitality Management, Opatija (www.fthm.uniri.hr)

University of Rijeka (www.uniri.hr)

RESEARCH OF PRECONDITION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF HEALTH- TOURISM DESTINATION

ABSTRACT

Health tourism is today one of the world's fastest-growing type of selective tourism offer. Accessing to research of opportunities for development health tourism in some tourism destination, should be based on the natural and human resources, organizational precondition, achieved level of health and tourism industry, including the fact that tourism in Croatia began as the health tourism (health / spa resorts). In the strategic positioning of health tourism destination the emphasis is on sustainable development, because health of people should be linked to the preservation of the planet earth. In this paper will be present research results, relevant to the development of health tourism in Croatia in general as well as concrete starting points on which can be developed sustainable health tourism destination, and positioned on the health tourism market (case study of Rab tourism destination).

Key words: *tourism destination, health tourism, stakeholder, sustainability, strategy, Croatia, Rab*

UVOD

Da je zdravstveni turizam prepoznatljiv i danas jedan od najbrže rastućih vrsta selektivne turističke ponude na kojem se može temeljiti viši stupanj iskorištenja kapaciteta i održivi razvoj turističke destinacije, prepoznato je i u odrednicama propisa i strateških dokumenata od lokalne do globalne razine. Konkurentnost određene turističke destinacije na turističkom tržištu ovisi o tome, koliko će uspješno slijedi trendove na turističkom tržištu i strateške odrednice, pri čemu je potrebno poseban naglasak staviti na valorizaciju vlastitih prirodnih, kulturnih i kadrovskih resursa, povijesno nasljeđe uz sagledavanje objektivnih mogućnosti u djelatnosti zdravstva i turizma. Kako je zdravstveni turizam samo krovni naziv za spektar usluga definiranih kroz ponudu medicinskog turizam i wellness turizma, te SPA usluga¹, nužno je oblikovati kvalitetan i tržišno prepoznatljiv zdravstveno-turistički proizvod, sukladno mogućnostima i specifičnostima određene turističke destinacije. U tu svrhu će se prezentirati neki relevantni elementi pravne regulative i strateške odrednice od značaja za razvoj zdravstvenog turizma u Republici Hrvatskoj kao i u konkretnoj turističkoj destinaciji (model otočne turističke destinacije Rab)².

1. PRAVNA REGULATIVA, STANDARDI I STRATEŠKE ODREDNICE

Republika Hrvatska je dužna slijediti pravni okvir i druga relevantna mjerila Europske Unije u donošenju propisa i strateških dokumenata od značaja za djelatnost zdravstva i turizma (na svim hijerarhijskim razinama), uz naglasak na očuvanje okoliša i provođenje načela održivog razvoja, kao temeljnog postulata eko-zdravstvene turističke destinacije. Strateške odrednice Europske komisije iz područja zdravstva sadržane u dokumentu „Zajedno ka zdravlju”³ i nastavno na njemu donesenom *Europskom programu zdravlja za*

---

¹ Više o tome Peršić, M. (2013) *Standardi pripreme i prezentiranja financijskih informacija u turizmu i zdravstvenom turizmu*; & Gabrić, N. Jurin, N. (2013), *Hrvatska-Florida Europe-mogući modeli hrvatskog turizma zdravlja po principu klastera*; objavljeno u Zbornik radova 4. znanstveno-stručnog skupa „In memoriam prof. dr. sc. V Šmid „Aktualnosti hrvatskog pomorskog prava, prava mora, prava u turizmu i građanskog i upravnog prava”, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu i Grad Rab, 06 - 08 06., 2013.

² Peršić, M. at all (2014) *Zdravstveni turizam Grada Raba, rezultati istraživanja resursne osnove za razvoj zdravstvenog turizma*, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Projekt prihvaćen na XII sjednici Gradskog vijeća Grada Raba, održanoj 09 06 2014.g.

³ COM (2007) Together for Health: A strategic Approach for the EU 2008-2013, White paper, Brussels, 23. 10. 2007. Commission of the European Communities SEC (2007) 1374; 1375; 1376 & http://europa.eu/legislation_summaries/public_health/european_health_strategy/c11579_en.htm

razdoblje 2008-2013⁴ bili su relevantni temelji za donošenje Direktive 2011/24/EU „O primjeni prava pacijenata u prekograničnoj zdravstvenoj skrbi“⁵, a sve s ciljem da se osigura veća sigurnost pacijenata, veća kvaliteta života i zdravstvena sigurnost građana. U struci se uz propise trebaju slijediti i „međunarodni standardi usluga, proizvoda i tehnologije u zdravstvu“⁶, koji imaju posebno veliko značenje u razvoju medicinskog turizma⁷. Europska politika za ostvarenje načela unapređenja i zaštite zdravlja i blagostanja (well-being) koju provodi Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) prepoznaje se kao „Health 2020“⁸ a na način da su uvaženi rezultati istraživanja provedenih u 53 zemlje EU, a sve sa svrhom da se osigura visoka razina zdravlja građana EU, te gospodarski i društveni razvoj.

Potrebno je izdvojiti pogodnosti koje otvara „Treći Program djelovanja EU u području zdravlja 2014.- 2020.“⁹ u okviru kojeg se kao jedan od četiri ključna cilja izdvaja potreba za „prepoznavanje, širenje i promicanje najboljih iskustava na području prevencije kako bi se spriječilo širenje bolesti i promicalo dobro zdravlje“, čemu je usmjereno 21% ukupnog proračuna programa (449.4 milijuna €)¹⁰ a upravo u tom segmentu ima prostora za ulaganje u razvoj zdravstvenog turizma, posebno u segmentu medicinskog turizma. Koliko su značajne odrednice vezane za zdravlje isto toliko su i one koje se odnose na turizam i njegov održivi razvoj. Kohezijska politika¹¹ je stavila u prvi plan održivi turizam kao značajan instrument za uključivanje manje razvijenih regija u turistički razvoj, a uz izravnu financijsku podršku iz EU

---

⁴ Health Programme 2008-2013 Decision No 1350/2007/EC of 23 October 2007 establishing a second programme of Community action in the field of health (2008-13) The European Parliament and the Council of the European Union, Official Journal of the European Union L 301/3 - 301/13, te <http://www.cdc.gov/healthyyouth/ser/standards/>

⁵ Europski parlament i Vijeće EU, od 09. ožujka 2011. godine, Službeni list Europske Unije, HR, 15/Sv.14 I 88/45 str. 165 - 185 - Članak 21 glasi: Države članice donose zakone i druge propise potrebne za usklađivanje s ovom Direktivom do 25. listopada 2013.

⁶ International Standards for HealthCare Services, Products and Technology, ASTM International Standards Worldwide, International Technical Committees for the Healthcare and Medical Sector (http://www.astm.org/ABOUT/images/Medical_sector.pdf) and International Standards (<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Health/Pages/InternationalStandards.aspx>)

⁷ Više o medicinskom turizmu u Peršić, M., Janković, S. (2012) Assessment of the Opportunities and Assumptions of Croatian Health Tourism Development, 9th ICAFT International Conference on Accounting and Finance in Transition, European and World Experience and Public Policy Consideration 11th - 13th October Riga, Latvia, "Journal of Business Management" br. 6 / 2012. (ISSN 1691-5348) str. 88 - 104

⁸ Health 2020: The new European policy for health – Health 2020: Vision, values, main directions and approaches; the European policy for health and well-being. World Health Organization - Regional Office for Europe, Regional Committee for Europe, Baku, Azerbaijan, 2011.

⁹ Uredba (EU) br. 282/2014 Europskog Parlamenta i Vijeća donesena 11. ožujka 2014. godine otvara nove mogućnosti uključivanja - više o tome na: http://www.zdravlje.hr/programi_i_projekti/eu_projekti/treci_program_djelovanja_unije_u_podrucju_zdravlja_2014_2020

¹⁰ Prema: <http://ec.europa.eu/research/participants/portal/desktop/en/opportunities/3hp/>

¹¹ European Commission (2007-2013), Kohezijska politika donesena za razdoblje 2007. - 2013. značajno je mobilizirala sve utjecajne činitelje u cilju održivog regionalnog razvoja turizma i na tomu temeljno otvaranje novih radnih mjesta, prema Regional Policy Inforegion Tourism, dostupno na: http://ec.europa.eu/regional_policy/activity/tourism/index_en.cfm

fondova (financiranje razvoja turističke infrastrukture, inovacije, malo i srednje poduzetništvo, informacijske tehnologije, razvoj ljudskog kapitala). UNWTO je povodom *svjetskog dana turizma* u meksičkom gradu Guadalajara poseban naglasak stavio na promicanje održivog razvoja turizma i korištenje njegovih potencijala u stvaranju mogućnosti za zajednicu, što je promovirano pod geslom „Turizam i razvoj zajednice“¹², a kao poruka, da ekonomski činitelji ne mogu biti jedini kriteriji rasta i razvoja. Navedeno ukazuje na povezanost zdravstvenog turizma i održivosti destinacije, čiji razvoj mora biti u harmoniju s prirodnim i kulturnim resursima i uvažavati autohtone vrijednosti.

Stoga u promicanju zdravstvenog, kao selektivnog oblika turizma, treba uključiti lokalno stanovništvo te promicati projekte koji će mu osigurati veću kvalitetu života i rada, bez umanjnja kulturnih i socio-ekonomskih vrijednosti lokalne zajednice. Zdravstveni turizam nedvojbeno doprinosi ostvarivanju ovog cilja, pogotovo ako se slijedite standardi koje pojedine zemlje donose u cilju njihove dobrovoljne primjene a radi podizanja kvalitete ponude wellness i SPA usluga (npr. *Wellness & Medical Wellness Standards - Quality Label for Wellness Stars*¹³, *Industry Standard for SPA and Wellness Entities*¹⁴, *The International Standards of SPA Excellence*¹⁵ i sl.). Svi prihvaćeni programi trebaju slijediti načela održivog razvoja, što znači stvoriti uvjete za stjecanje relevantnih certifikata ili uvjeta za pripadnost određenim ciljnim skupinama (npr. Green Globe¹⁶, ISA - International Sustainability Alliance¹⁷, Travelife¹⁸, Voyagers Pour La Planete¹⁹, TourCert-CSR - Corporate Social Responsibility²⁰ i sl.). Navedena polazišta i suvremeni trendovi slijede se i u RH pri definiranju pravne regulative i strateških dokumenata:

---

¹² Više o tome na: <http://www.mint.hr/default.aspx?id=16504> & <http://www.mint.hr/default.aspx?id=16480>

¹³ Prema: http://www.en-spa.eu/wp-content/uploads/2012/05/ENSPA_2012.pdf

¹⁴ Prema: <http://www.carib-export.com/login/wp-content/uploads/2013/07/Industry-Standard-for-Spa-Wellness-Entities1.pdf>

¹⁵ Prema: http://www.spaquality.org/#!_standards

¹⁶ Više o tome na <http://greenglobe.com/>

¹⁷ Više o tome na <http://www.internationalsustainabilityalliance.org/>

¹⁸ Više o tome na <http://www.travelife.org/hotels/home.asp>

¹⁹ Više o tome na <http://www.voyagespourlaplanete.com/>

²⁰ Više o tome na http://search.standardsmap.org/assets/media/TourCert/English/AtAGlance_EN.pdf; <http://www.csr-tourism.de/>; <http://www.tourcert.org/>

- ZA PODRUČJE ZDRAVSTVA: *Zakon o zdravstvenoj zaštiti*²¹; *Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju*²²; *Zakon o zaštiti prava pacijenata*²³; *Zakon o dobrovoljnom zdravstvenom osiguranju*²⁴; *Zakon o zdravstvenoj zaštiti stranaca u Republici Hrvatskoj*²⁵; *Zakon o liječništvu*²⁶; *Zakon o kvaliteti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi*²⁷; *Zakon o sestrinstvu*²⁸; *Zakon o stomatološkoj djelatnosti*²⁹; *Zakon o fizioterapeutskoj djelatnosti*³⁰; *Zakon o djelatnostima u zdravstvu*³¹; *Zakon o medicinsko-biokemijskoj djelatnosti*³²; *Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020.*³³; *Strateški plan Ministarstva zdravlja za razdoblje 2014. -2016.*³⁴; *Strateški plan razvoja javnog zdravstva 2013.-2015.*³⁵; *Akcijski plan za prevenciju i smanjenje prekomjerne tjelesne težine*³⁶ i sl.
- ZA PODRUČJE TURIZMA: *Zakon o trgovačkim društvima*³⁷; *Zakon o obveznim odnosima*³⁸; *Zakon o pružanju usluga u turizmu*³⁹; *Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti*⁴⁰; *Strategiju razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine*⁴¹; *Pravilnik o razvrstavanju, kategorizaciji i posebnim standardima ugostiteljskih objekata iz skupine hotela*⁴²; *Pravilnik za dodjelu oznake kvalitete ugostiteljskog objekta vrste hotel*⁴³; *Posebne uzance u ugostiteljstvu*⁴⁴ i drugo.

Zdravstveni turizam je pronašao posebno mjesto u strategijama razvoja zdravstva i turizma, što znači da ih treba slijediti, pogotovo na regionalnoj i nacionalnoj razini. Tako se u strategiji razvoja zdravlja⁴⁵ na jasan i pregledan način ukazuje na definicije svih elemenata kategorijalnog sustava (*zdravlje i turizam, turistička medicina, zdravstveni turizam, medicinski turizam, lječilišni turizam i wellness*), te na ulogu *povijesnog razvoja i resursne osnove* u njegovu daljnjem razvoju. Naglasak je na prilagođavanju obrazovnog sustava

²¹ NN 150/08, 71/10, 139/10, 22/11, 847/11, 12/12 i 70/12

²² NN 150/08, 94/09, 153/09, 71/10, 139/10, 49/11, 22/12 i 57/12

²³ NN 169/04

²⁴ NN 85/06, 150/08 i 71/10

²⁵ NN 114/97

²⁶ NN 121/03. i 117/08

²⁷ NN 124/11

²⁸ NN 121/03, 117/0. i 57/11

²⁹ NN 121/03 i 117/08 i 120/09

³⁰ NN 120/08

³¹ NN 87/09

³² NN 121/03 i 117/08

³³ Dostupno na: http://www.zdravlje.hr/programi_i_projekti/nacionalne_strategije

³⁴ Dostupno na http://www.zdravlje.hr/programi_i_projekti/nacionalne_strategije

³⁵ NN 49/11

³⁶ Dostupno na http://www.zdravlje.hr/programi_i_projekti/nacionalni_programi

³⁷ NN 152/11; 111/12

³⁸ NN 35/05, 41/08, 63/08, 134/09

³⁹ NN 68/07, 88/10

⁴⁰ NN 138/06, 43/109, 88/10, 50/12

⁴¹ NN 55/13

⁴² NN 88/07, 58/08, 62/09

⁴³ NN 36/12

⁴⁴ NN 16/95

⁴⁵ *Zdravstvo i turizam, Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012- - 2020. (članak 3.12) NN br. 116/2012 str. 127 - 129*

potrebi stjecanja interdisciplinarnih znanja, kojih nema u nomenklaturi zanimanja ali i na usklađenje propisa sa stvarnim potrebama suvremene prakse, a sve u svrhu otklanjanja barijera i podizanje konkurentnost zdravstvenog turizma turističkih destinacija u RH. U tom procesu je posebna uloga *Referentnog centra za zdravstveni turizam i medicinski programirani odmor Ministarstva zdravstva RH u Thalassoterapii Opatija*. Strategije razvoja zdravstva i turizma poseban značaj daju zdravstvenom turizmu (rast od 15% do 20% godišnje), koji se pozicionira kao proizvod s izraženom perspektivom razvoja, zbog blizine velikih emitivnih tržišta, još uvijek očuvane prirode, dobre klime, sigurnosti zemlje, tradicije, kvalitete usluga i konkurentnih cijena⁴⁶.

Slika 1 : Opravdanost razvoja zdravstvenog turizma u turističkoj destinaciji Kvarner

Proizvodne grupe	Proizvodi	Istra	Kvarner	Dalmacija Zadar	Dalmacija Šibenik	Dalmacija Split	Dalmacija Dubrovnik	Lika-Karlovac	Središnja Hrvatska	Slavonija	Zagreb
Sunce i more	Sunce i more										
Nautički turizam	Yachting										
	Cruising										
Zdravstveni turizam	Wellness										
	Lječilišni										
	Medicinski										
Kulturni turizam	Gradski turizam										
	Turizam baštine										
	Događanja										
	Kreativni turizam										
	Vjerski turizam										
Gastro i eno	Gastro i eno										
Poslovni turizam	Skup asocijacije										
	Skup korporacije										
	Incentive										
	Team building										
		Primarni proizvod	Sekundarni proizvod	Tercijarni proizvod			Proizvod nije dostupan				

Izvor: Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine, NN br. 55/13 str. 35

U strategiji se posebno izdvaja Kvarner (PGŽ), kao regija koja ima realne uvjete za razvoj svih oblika zdravstvenog turizma (medicinski, wellness i SPA), pa se ova turistička destinacija i u okvirima Glavnog plana razvoja turizma⁴⁷ pozicionirala kao „destinacija zdravlja,

⁴⁶ NN 55/13 str. 8

⁴⁷ Glavni plan razvoja turizma Primorsko-goranske županije - GPRTPGŽ (2005. godine), te Izmjene i dopune Glavnog plana razvoja turizma Primorsko-goranske županije IDGPRTPGŽ (2012. godina) (2012) Sveučilište u Rijeci, Primorsko-goranska županija, Turistička zajednica primorsko-goranske županije, Rijeka.

tradicionalnih vrijednosti, prirodnih i kulturnih resursa⁴⁸, što nije pronašlo adekvatan tretman u strategiji *Razvojna strategija Primorsko-goranske županije 2011.-2013.godine*⁴⁹ koja zdravstvenom turizmu ne posvećuje posebnu pozornost⁵⁰, a niti takvih sadržaja ima u *Akcijskom planu*⁵¹, što je svakako ispravljeno donošenjem *Strategije razvoja zdravstvene industrije Primorsko-goranske županije za 2013.-2020.*⁵² i razradom Akcijskog plana, koji naglasak stavlja na ustrojavanje „Klastera zdravstvenog turizma“⁵³. S time su u suglasju i polazišta *Strateškog marketinškog plana - proizvodi zdravstvenog turizma*⁵⁴ te mnoge mjere i akcije koje se u tom pravcu u posljednje vrijeme poduzimaju. Može se općenito zaključiti da RH i turistička destinacija Kvarner (PGŽ), kao i uže turističke destinacije nastoje razvoj zdravstvenog turizma promicati u skladu sa globalnim odrednicama i dokumentima EU.

2. PRETPOSTAVKE RAZVOJA ZDRAVSTVENOG TURIZMA U RH

U definiranju odrednica razvoja zdravstvenog turizma u RH treba slijediti trendove prisutne na svjetskom turističkom tržištu. Naime, prema prognozama UNWTO-a⁵⁵, zdravlje spada u drugu najznačajniju skupinu motiva dolaska u turističku destinaciju. Dosadašnja istraživanja ukazuju da je u RH također najčešći motiv dolaska *odmor i rekreacija (pasivni odmor, opuštanje, sunce i more ...)* te da treba bolje koristiti mogućnosti za razvoj ostalih selektivnih oblika turističke ponude.⁵⁶

---

⁴⁸ IZGPRTPGŽ (2012) str. 68

⁴⁹ *Razvojna strategija PGŽ 2011. - 2013., Partnersko vijeće PGŽ, Tematske radne skupine, Županijski upravni odjeli, Ustanove i trgovačka društva PGŽ, Grad Rijeka*

⁵⁰ „Kroz razvoj specijalnih bolnica i lječilišta treba osigurati uvjete za bolje iskorištenje pogodnosti prirodnih resursa i ambijentalnih vrijednosti za razvoj zdravstvenog turizma“ *Razvojna strategija str. 158/159*

⁵¹ *Akcijski plan provedbe Razvojna strategija PGŽ 2011. - 2013., (2011), dostupno na www.pgzh.hr*

⁵² *Strategija razvoja zdravstvene industrije Primorsko-goranske županije za 2013.-2020., Razvojna agencija Porin, d.o.o., 2013.*

⁵³ PGŽ koordinirat će inicijativu osnivanja klastera pod radnim nazivom "Klaster zdravstvenog turizma Kvarnera" putem svojih upravnih odjela za zdravstvo te za turizam, poduzetništvo i ruralni razvoja...U suradnji sa zdravstvenim ustanovama resorni odjeli predložiti će kriterije za ulazak u sustav "Klastera zdravstvenog turizma" (16.7.2014.), više o tome na <http://www.mint.hr/default.aspx?id=16651> & http://www.pgzh.hr/Arhiva_novosti?year=2014&yearActive=yes&month=07&newsId=2269

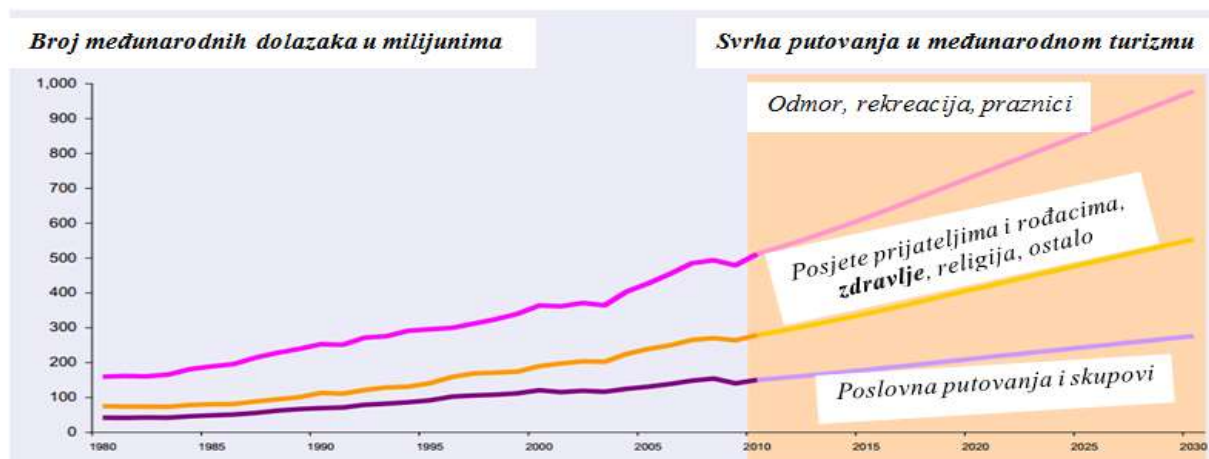
⁵⁴ *Strateški marketinški plan turizma 2009-2015.godine za turističku destinaciju Kvarner (2009) Proizvodni plan - Proizvodi zdravstvenog turizma - Wellness, Thalasso, Medicinski programi, Turistička zajednica Kvarnera, Institut za turizam, Zagreb*

⁵⁵ *Tourism Trends and Marketing strategies UNWTO, UNWTO World Tourism Barometer - dostupno na <http://mkt.unwto.org/barometer>*

⁵⁶ *Usporediti: Marušić, Z., Čorak, S. (2013) Zadovoljstvo gostiju turističkom ponudom prema TOMAS istraživanjima, Institut za turizam Zagreb, (dostupno na <http://www.iztg.hr/UserFiles/Pdf/novosti/HERAKLEA-kvaliteta-usluge-12-03-2013.pdf>); Čorak, S., Marušić, Z. i suradnici (2010) TOMAS - Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj, Institut za turizam i Ministarstvo turizma Rh. prezentacija na CroTOUR'11, dostupno na: <http://www.iztg.hr/UserFiles/File/novosti/Tomas-Ljeto-2010-Prezentacija-HR-CROTOUR-23-03-2011.pdf> Blažević, B. (Ed.) (2004). Assessing the Kvarner Tourism Offering (Ocjena turističke ponude Kvarnera), *Tourism and Hospitality Management*, 204 (10), xvi+1-260; Blažević, B., Peršić, M. (ed.) (2007), *Assessing the Kvarner Tourism offering, Tourism and Hospitality**

Slika 2: Prognoze globalnih trendova i motiva putovanja u turističku destinaciju

Izvor: UNWTO (2011) *Tourism towards 2030 - Global overview*, UNWTO General Assembly 19th Sesion, Gyeongju Republic of Korea, 10. October 2011. str. 12

2.1. Sudionici anketnog istraživanja o pretpostavkama razvoja zdravstvenog turizma u RH i u turističkoj destinaciji Rab

Anketno istraživanje mogućnosti za održivi razvoj zdravstveno-turističke ponude u RH provedeno je tijekom proljeća 2014. godine među članovima HGK - Zajednice za zdravstveni turizam⁵⁷ (skraćeno: HGK ZT). Rezultati ovog istraživanja komparirati će se sa rezultatima anketnog istraživanja provedenog tijekom ljeta 2013. godine u turističkoj destinaciji Rab, za slijedeće ciljne skupine:⁵⁸

- Javni menadžment i menadžment turističke zajednice (skraćeno: RAB JS TZ)
- Menadžment u hotelijerstvu, turističkom gospodarstvu i wellness ponudi (skraćeno: RAB HotM)
- Menadžment i stručnjaci u zdravstvu (skraćeno: RAB ZDRAV)
- Iznajmljivači i ostale ciljne skupine stanovnika grada Raba (skraćeno: RAB GRAD)

U nastavku se prezentirana struktura ispitanika, koji su sudjelovali u ovom anketnom istraživanju na razini RH, kao i u turističkoj destinaciji (TD) Rab, s time da će se u grafičkim prikazima koristiti gore navedene skraćenice. U istraživanju su sudjelovale one ciljne skupine,

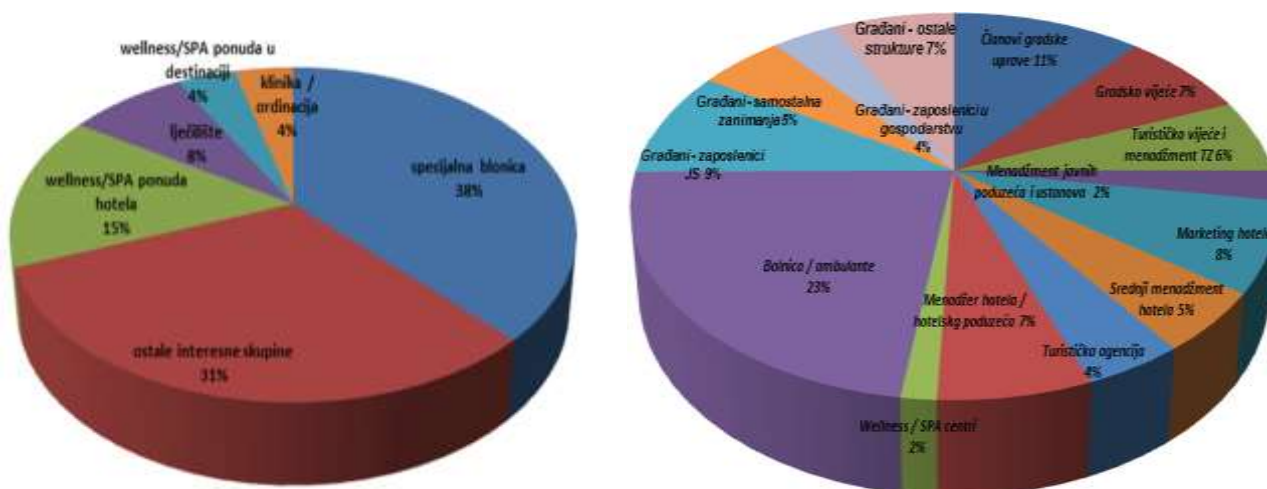
Management, Vol. 13, No.1, PP XX p. 1 - 435; Blažević, B., Peršić, M. (Ed) (2012) *Tourism Destination Research (Istraživanje turizma destinacije)*, Faculty of Tourism and Hospitality Management, Opatija, 2012

⁵⁷ Anketno istraživanje provedeno je od travnja do lipnja 2014. godine među članovima Zajednice zdravstvenog turizma koja djeluje pri Hrvatskoj Gospodarskoj Komori, osnovana je 1995. godine i objedinjava slijedeće podskupine: Sekcija medicinskog turizma (SMT), Sekcija lječilišnog turizma (SLJT) i Sekcija wellness turizma, Specijalne bolnice za medicinsku rehabilitaciju, Lječilišta i ostale ustanove koje se bave zdravstvenim turizmom, više o tome na <https://www.hgk.hr/category/zajednice/zajednica-zdravstvenog-turizma>

⁵⁸ Anketno istraživanje je u TD Rab provedeno je od svibnja do listopada 2013. godine -

koje jesu izravno ili neizravno uključene u zdravstveno-turističku ponudu ili na nju mogu utjecati, pri čemu su se uvažavala načela održivog razvoja.

Slika 3: Struktura ispitanika anketnog istraživanja na razini RH i u TD Rab

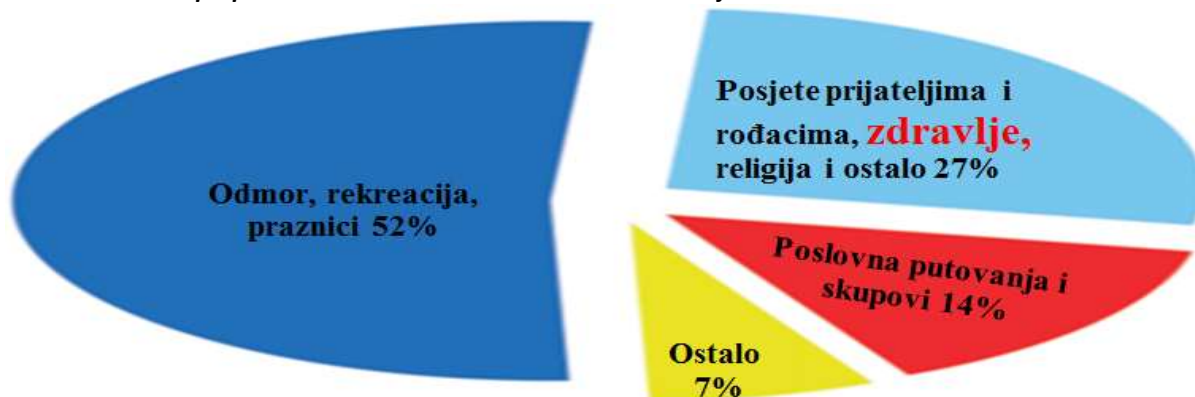

Izvor: Obrada rezultata anketnog istraživanja provedenog među članovima Zajednice za zdravstveni turizam HGK 2014. godine i 4 ciljne skupine u turističkoj destinaciji Rab (RAB JS TZ; RAB HotM, RAB ZDRAV i RAB GRAD), detaljnije u studiji Peršić, M. et al (2014) Zdravstveni turizam Grada Raba ..., op. cit. str. 56 - 59

2.2. Motivi dolaska turista i pozicija pojedinih elemenata turističke ponude u RH i u turističkoj destinaciji Rab

Motivi dolaska turista u RH i u turističku destinaciju Rab ali i kvaliteta elemenata turističke ponude ocjenjivani su slijedom metodološke osnovice UNWTO-a⁵⁹ i iskustva „top“ turističkih destinacija svijeta, što svedeno na zajednički nazivnik ukazuje da su „odmor, rekreacija i praznici“ najčešći motiv turističkih putovanja, ali da je „zdravlje“ kao motiv, odmah u slijedećoj grupi motiva.

Slika 4: Globalno prepoznati motivi dolaska u turističku destinaciju

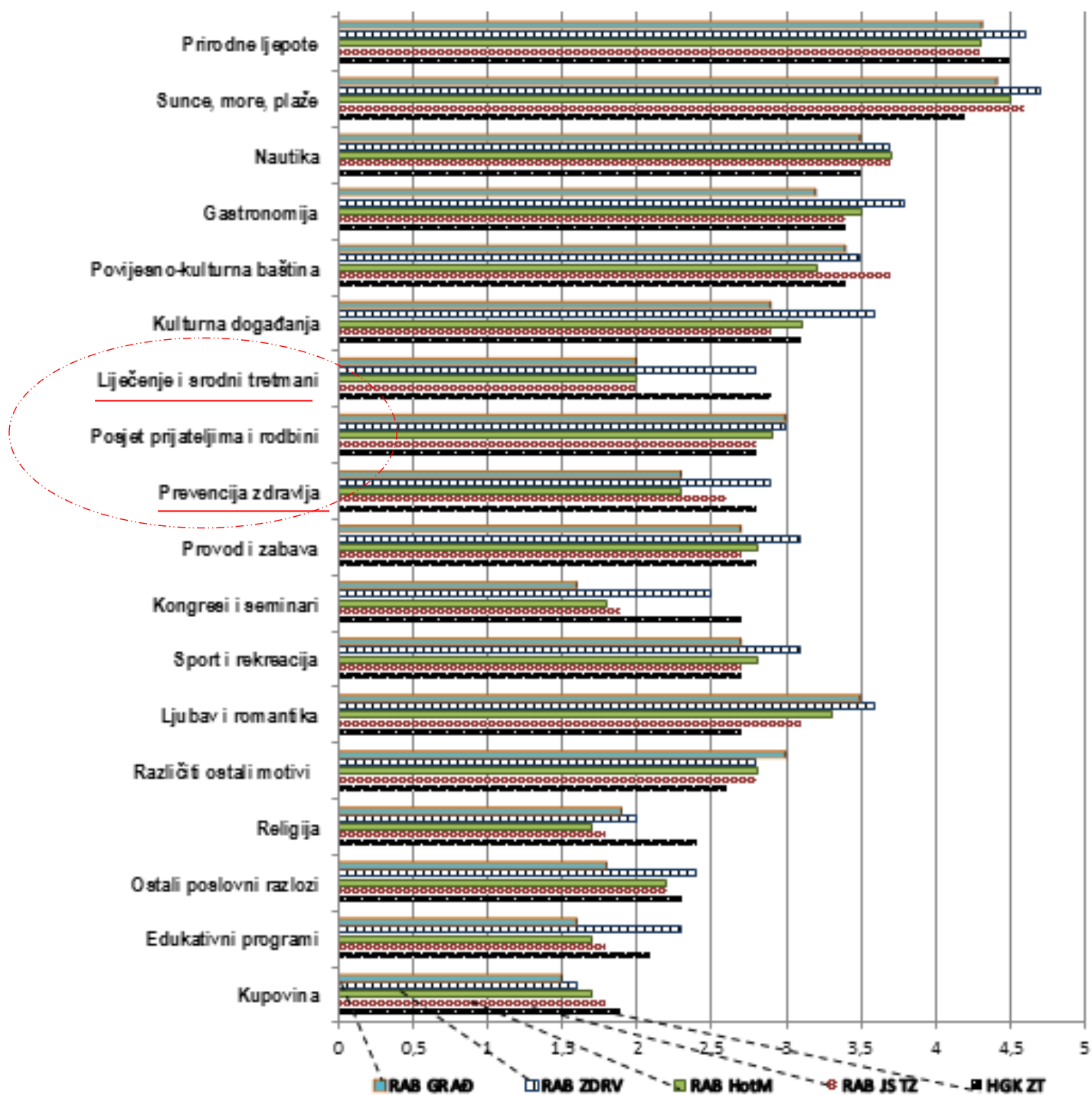

Izvor: UNWTO (2013) Tourism Highlights 2013. Ed. World Tourism Organization str. 4

⁵⁹ UNWTO - World Tourism Barometer ISSN 1728-9246 - 2003., 2004., 2005., 2006., 2007., 2008., 2009., 2010., 2011., 2012. i 2013. <http://www.e-unwto.org/content/w83v37/?p=e9efc3a400314df097fc440376fee281&pi=0>

Slijedom navedenog, se u nastavku daje usporedni pregled rezultata anketnog istraživanja provedenog za RH kroz stavove članova Zajednice za zdravstveni turizam (HGK ZT), što se prikazuje kao najniža (bazna, polazišna) crta, a na nju se nadovezuju stavovi različitih ciljnih skupina ispitanika u turističkoj destinaciji Rab (GRAD, ZDRAV, HotM, JS TZ).

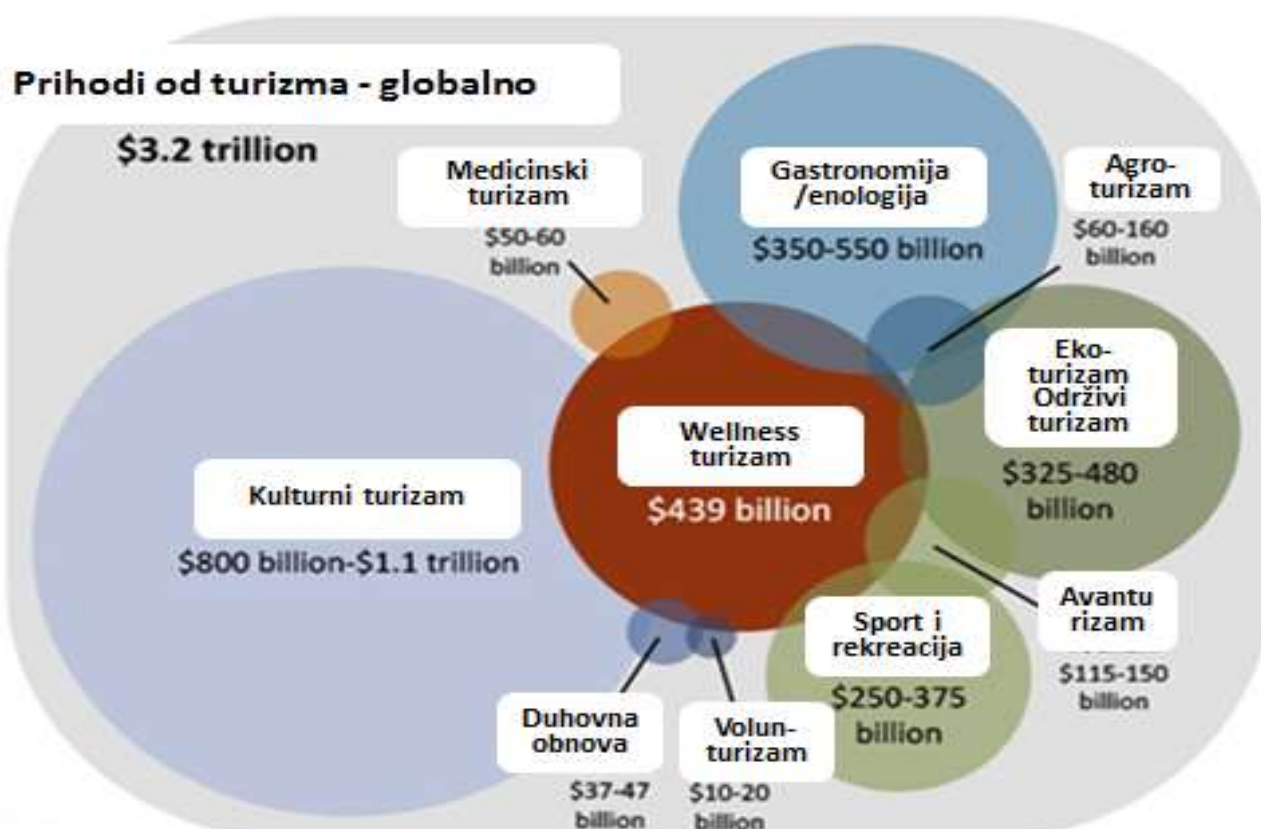
Slika 5: Stavovi ispitanika o motivima dolaska turista u RH i u turističku destinaciju Rab

Izvor: Obrada rezultata anketnog istraživanja provedenog među članovima Zajednice za zdravstveni turizam (HGK ZT) 2014. godine i 4 ciljne skupine u turističkoj destinaciji Rab (RAB GRAD; RAB ZDRAV; RAB HotM i RAB JS TZ), detaljnije o pojedinim elementima istraživanja u studiji Peršić, M. at all (2014) Zdravstveni turizam Grada Raba ..., op. cit. str. 104 -109

Sve ciljne skupine ispitanika su suglasne da je dominantan motiv dolaska u RH, kao i u turističku destinaciju Rab *odmor i rekreacija*, a za postoji prirodna resursna osnovica i druge pogodnostima, no da bi se popunili kapacitet izvan glavne turističke sezone, potrebno je razvijati i ostale selektivne oblike turizma. Dok ispitanici na razini RH (ZT HGK) veći naglasak stavljaju na *liječenje i srodne tretmane*, profesionalci u turizmu TD Rab preferiraju sadržaje za *prevenciju zdravlja* (HotM; JS TZ), svjesni činjenice da sadašnja kvaliteta ponude ne odgovara mogućnostima i zahtjevima platežno sposobna potražnja, što dokazuju i rezultati ranijih istraživanja⁶⁰. Slijedom stavova profesionalaca u turizmu u TD Rab, ocijeniti će se trendovi u preventivnom segmentu zdravstveno-turističke ponude u svijetu (*wellness turizam i SPA usluge*), koji se u suvremenim uvjetima razvija slijedom načela održivog razvoja.

Slika 6: Wellness turizam i sinergija odnosa sa ostalim oblicima turističke ponude

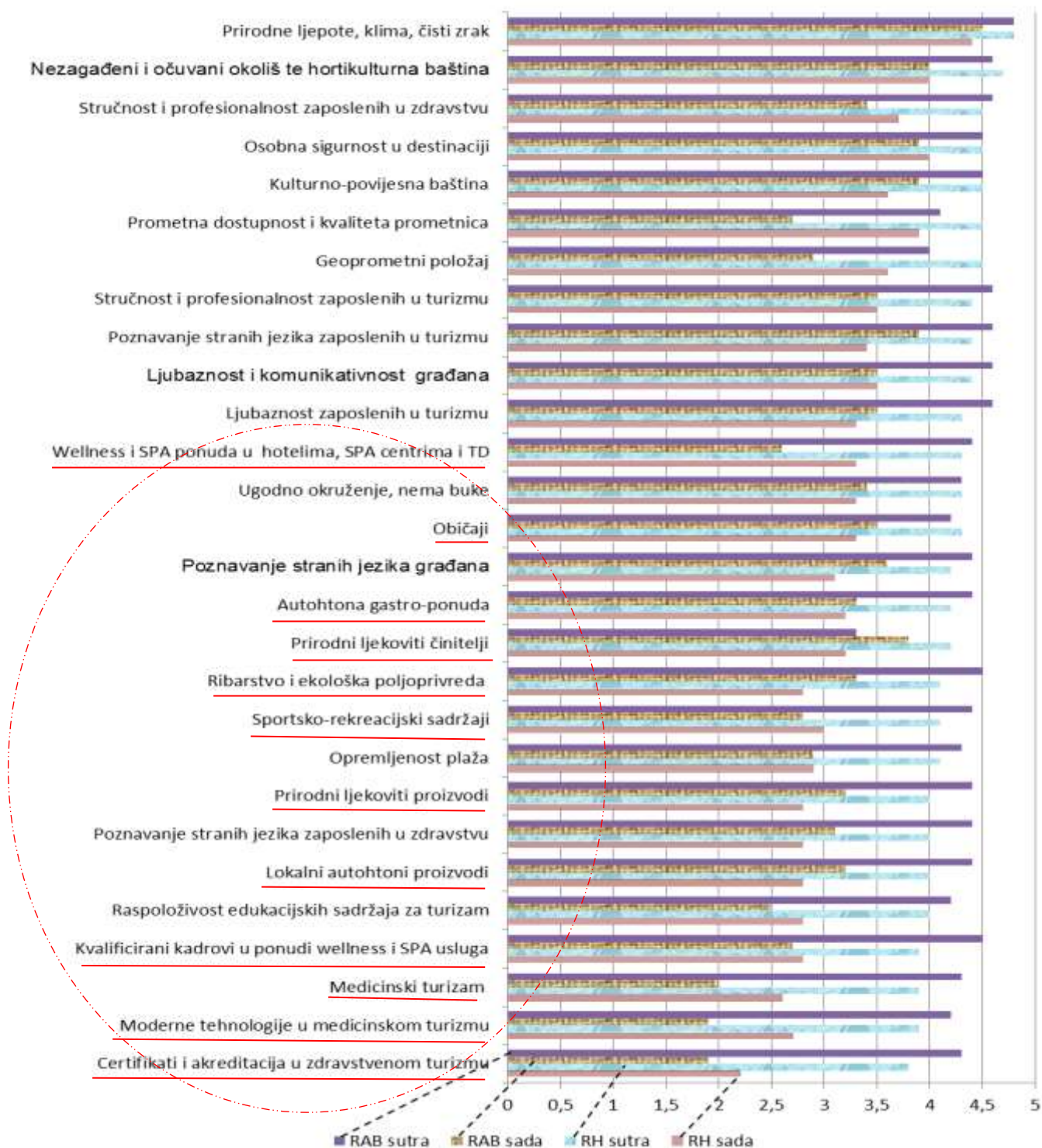

Izvor: Wellness tourism as synergy with many high-growth niche segments (2013), SRI International - dostupno na http://www.globalspaandwellnesssummit.org/images/stories/gsws2013/images/wellness_tourism_economy_2013_new2.jpg.pagespeed.ce & Spalnc, Winter 2013-14, Canada's SPA Connection - Wellness Tourism Fast Becoming Major Global Market, str. 8, dostupno na http://www.spainc.ca/pdf/2014_Spalnc_Winter.pdf

60 Više o tome u: Blažević, B. (Ed.) (2004). Assessing the Kvarner Tourism Offering (Ocjena turističke ponude Kvarnera), *Tourism and Hospitality Management*, 204 (10); Blažević, B., Peršić, M. (ed.) (2007), Assessing the Kvarner Tourism offering, *Tourism and Hospitality Management*, Vol. 13, No.1 i 4. Blažević, B., Peršić, M. (Ed) (2012) *Tourism Destination Research (Istraživanje turizma destinacije)*, Faculty of Tourism and Hospitality Management, Opatija, 2012 str. str. 34/35, 59, 60, 206, 268, 240/241, 246, 273 .

Navedena polazišta testirana su i kroz aktualno istraživanje onih elemenata turističke ponude, koji se danas nude na razini RH i TD Rab, a koje treba uskladiti sa odrednicama strateških dokumenata i suvremenim trendovima na turističkom tržištu.

Slika 7: Pozicioniranje pojedinih elemenata turističke ponude u RH i u TD Rab danas, te buduća očekivanja

Izvor: Obrada rezultata anketnog istraživanja provedenog među članovima Zajednice za zdravstveni turizam (HGK ZT) 2014. godine i prosjeka sve 4 ciljne skupine u turističkoj destinaciji Rab (RAB GRAD; RAB ZDRAV; RAB HotM i RAB JS TZ), detaljnije o pojedinim elementima istraživanja u studiji Peršić, M. at all (2014) Zdravstveni turizam Grada Raba ..., op. cit. str. 116 -126

Ispitanici su suglasni da prirodna i kadrovska resursna osnovica uz sigurnost destinacije, ostaju značajan činitelj turističkog razvoja, no značajna očekivanja vezuju uz preventivne oblike zdravstvenog turizma (wellness turizam, SPA usluge) i sve prateće elemente turističke ponude koji mogu polučiti sinergijski učinak za brendiranje i pozicioniranje „održive“ turističke destinacije⁶¹. Već se naslućuju i začeci VolunTurizma⁶², koji nudi aktivnu rekreaciju kroz volonterski rad, svima koji žele odmak od stresnog načina života svakodnevnice, a na način da se aktivno uključuju u tradicionalne lokalne poslove i običaje, te kroz to upoznaju autohtonu kulturu, umjetnost, povijest i druge ambijentalne vrijednosti, aktivno pridonose zdravoj prehrani (eko-poljoprivreda, ribarstvo ...) te općenito provode slobodno vrijeme u ravnoteži sa prirodom i lokalnom zajednicom.

2.3. Polazišta za profiliranje zdravstveno-turističke ponude u RH

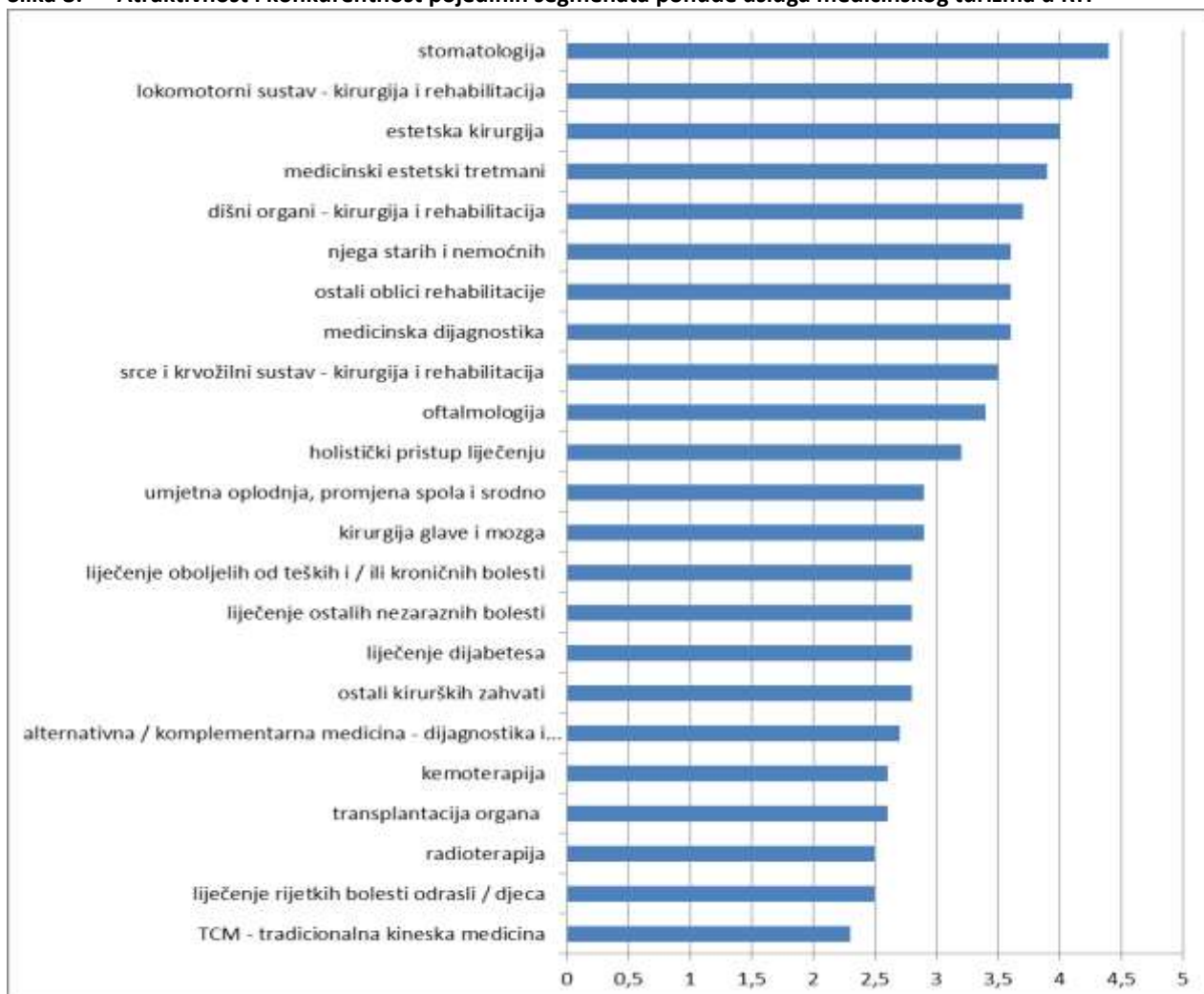
Da bi se mogla profilirati zdravstveno-turistička ponuda određene turističke destinacije, nužno je istražiti njenu resursnu osnovicu, te izdvojiti one elemente, temeljem kojih će biti mogu oblikovati zdravstveno-turistički proizvod usklađen sa zahtjevima platežno sposobne potražnje. Već je naglašeno da se u strateškim dokumentima RH, a posebno turistička destinacija Kvarner, usmjeravaju na razvoj zdravstveno-turističke ponude, pri čemu je uvažavana resursna osnovica, povijesno nasljeđe, te visokom stupanj razvoja turizma, zdravstva i obrazovanja. U tom kontekstu je u anketnom istraživanju istraživana atraktivnost i konkurentnost pojedinih segmenata ponude različitih usluga u strukturi medicinskog turizma, te suvremene wellness - selfness - wellbeing ponude na razini RH, a sve u cilju da se ista sagleda u kontekstu europskog i svjetskog tržišta, sve usmjereno na stvaranja pretpostavki za njihovu što bolju ekonomsku valorizaciju na ciljnom tržištu.

---

⁶¹ Više o tome u Wallant, B. (2013) "Green SPA" - Marketing strategy of authentic and sustainable business concept, IMC University of Applied Sciences Krams.

⁶² Više o tome na <http://www.voluntourism.org/>

Slika 8: Atraktivnost i konkurentnost pojedinih segmenata ponude usluga medicinskog turizma u RH

Izvor: Obrada rezultata anketnog istraživanja provedenog među članovima Zajednice za zdravstveni turizam (HGK ZT) 2014. godine

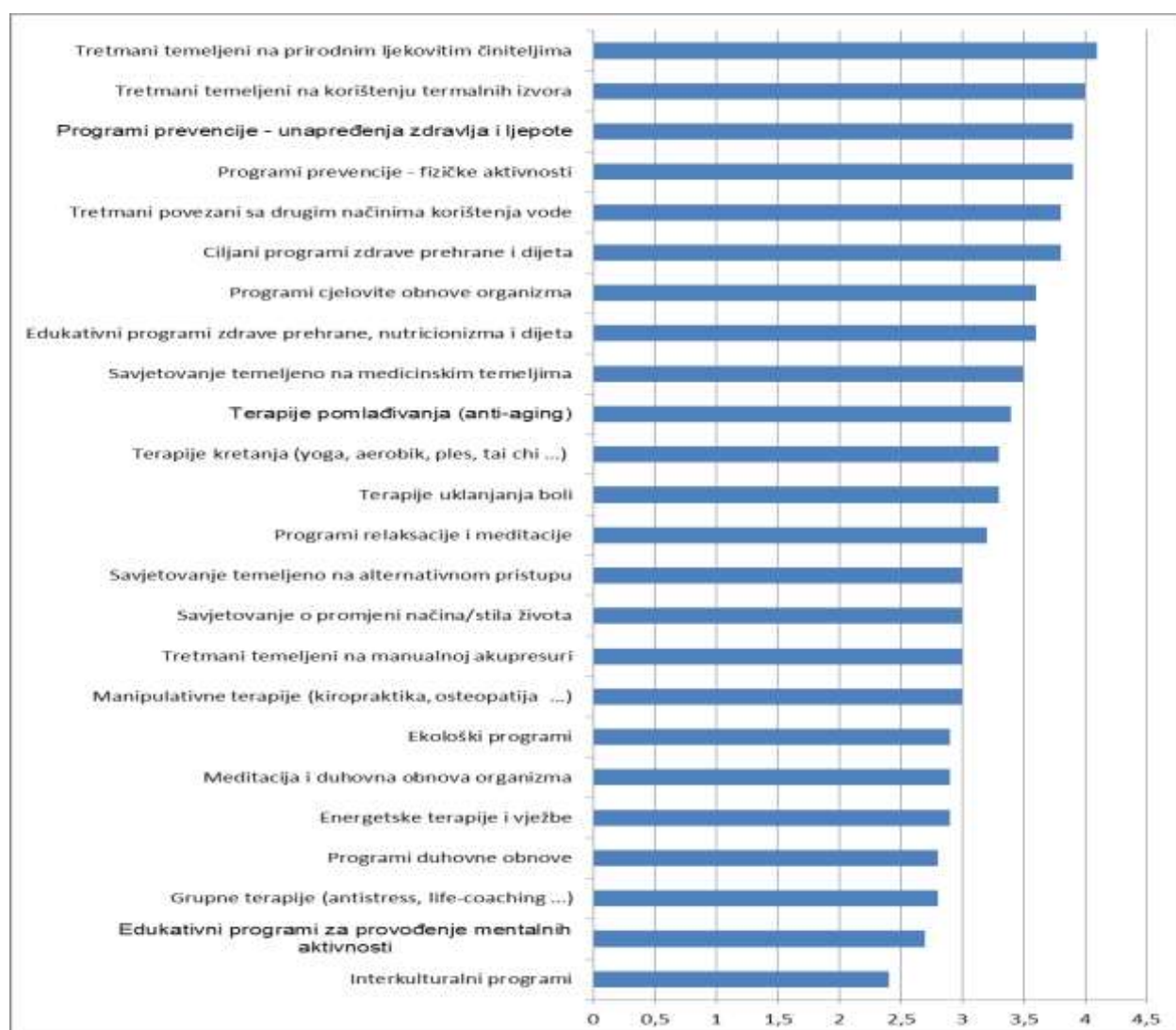
Rezultati istraživanja najviši prioritet daju stomatološkim uslugama, za koje već postoje dobre pretpostavke ekonomske valorizacije, tim više što su ove usluge konkurentne po visokoj kvaliteti usluga i prihvatljivim cijenama. Svakako da postoje mogućnosti pružanja i ostalih oblika usluga tretmana i liječenja, posebno ako se iste ponude „u paketu“, jer iako je primarni motiv putovanja ove ciljne skupine zdravlje, bira se destinacija koja će istovremeno pružiti najbolje mogućnosti osiguranja medicinskih usluga za pojedini tretman ili liječenje u kombinaciji sa ostalim turističkim uslugama⁶³, s time da će se čak 88%⁶⁴ potencijalnih sudionika medicinskog turizma odlučiti za liječenje u izabranoj turističkoj destinaciji u

⁶³ Prema Voigt, C., Laing J. Wray M. Brown G. Howat, G Weiler, B. Trembath, R (2010). *Health Tourism in Australia: Supply, Demand and Opportunities*, Gold Coast, Queensland, CRS for Sustainable Tourism, National Library of Australia, str. 36

⁶⁴ Prema: Deloitte (2008) *Medical tourism - Update and implications - Consumer in Search of volume*, DCHS - The Deloitte Center for Health solutions, str. 5/6

inozemstvu, ukoliko je usluga iste ili bolje kvalitete, cijene nisu više od onih u vlastitoj zemlji a destinacija nudi i druge oblike turističkih sadržaja. Usluge medicinskog turizma moguće je ponuditi u kombinaciji sa SPA uslugama i drugim uslugama u okviru wellness turizma. Naime, stavovi ispitanika ukazuju na nedovoljno iskorištene mogućnosti korištenja prirodnih ljekovitih činitelja i termalnih izvora, koji također imaju veliko značenje za medicinski turizma, koji tretmane liječenja može i treba uključivati i razne preventivne programe.

Slika 9: Atraktivnost i konkurentnost pojedinih segmenata ponude wellness - selfness -wellbeing usluga u RH

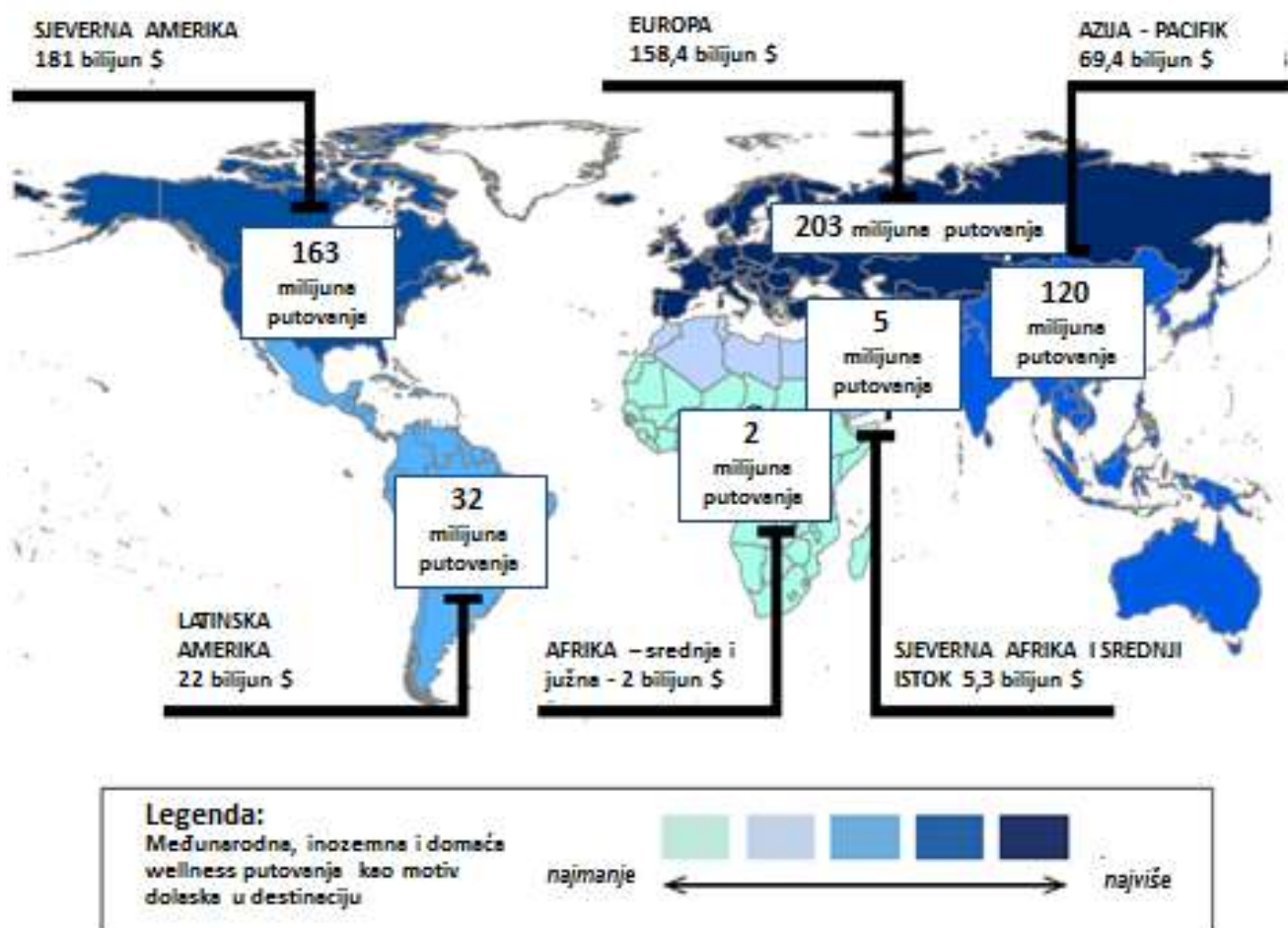
Izvor: Obrada rezultata anketnog istraživanja provedenog među članovima Zajednice za zdravstveni turizam (HGK ZT) 2014. godine

Da su pretpostavke za razvoj wellness turizma u RH realne potvrđuju i rezultati istraživanja koji se provode na globalnom planu, a koji ukazuju da je EU značajno emitivno tržište, jer bilježi relativno najveći broj wellness putovanja (203 milijuna), iako ne i najvišu pojedinačnu

potrošnju, koja pripada turistima iz zemalja Sjeverne Amerike (181 bilijun \$). Više od polovice tržišta wellness turizma pripada Austriji, Njemačkoj, Francuskoj, USA i Japanu jer se to događa 63 % svih izdataka⁶⁵ za wellness usluge u svijetu.

Slika 10: Karakteristike globalnog tržišta wellness turizma po regijama

Izvor: The Global Wellness Tourism Economy (2013), Global Wellness Institute, Global Spa & Wellness Summit & Global Wellness Tourism Congress, New York, str. ix (dostupno na: http://www.globalspaandwellnesssummit.org/images/stories/pdf/wellness_tourism_economy_exec_sum_final_10022013.pdf.pagespeed.ce.K-UxU-FxDM.pdf)

Rezultati istraživanja temeljeni na preferencijama korisnika wellness usluga iz Francuske, Njemačke, Italije i VB ukazuju da je unutar ove ciljne skupine moguće prepoznati specifične zahtjeve, osobitosti, preferencije i materijalne mogućnosti, a sve kako bi im se mogao prilagoditi specifičan oblik wellness ponude. Rako se u wellness turizmu razlikuju:⁶⁶

⁶⁵ The Global Wellness Tourism Economy (2013), Global Wellness Institute, Global Spa & Wellness Summit & Global Wellness Tourism Congress, New York, str. ix (dostupno na http://www.globalspaandwellnesssummit.org/images/stories/pdf/wellness_tourism_economy_exec_sum_final_10022013.pdf.pagespeed.ce.K-UxU-FxDM.pdf)

⁶⁶ CBI Product Factsheet: Wellness Tourism from France, Germany, Italy and the UK to Latin America, CBI Ministry of Foreign Affairs, temeljeno na slijedećim izvorima: CBI's Tradewatch for Tourism. & CBI Market Information Database • URL: www.cbi.eu • www.cbi.eu/disclaimer str. 2/3

- **ambiciozni** (27%) su iskusni korisnici u pretežitoj dobi od 40 - 69 godina (54%), koji pretežito koriste masaže i tretmane tijela, bazene ili vodeni park, očekuju nove sadržaje posebne ponude, a kupuju i prateće proizvode (ulja, kozmetika, odjeću ...)
- **rekreativci** (25%) pripadaju dobnoj skupini od 20 - 49 godina sa iskustvom, srednjih su ili nižih primanja, a najčešće očekuju saune i solarije, te bazen ili vodeni park, a sekundarno koriste masaže i druge usluge tretmana tijela
- **bon-vivani** (19%) su korisnici u dobi od 50 i više godina sa wellness iskustvom, srednje imućni, orijentirani na relaksaciju i *wellbeing*, imaju visoke zahtjev u pogledu ugodnog ambijenta i ugođaja, kvalitete hotelskog smještaja i razine usluga kao i dodatnih kulturno-zabavnih i ostalih pratećih sadržaja
- **sportski aktivni** (14%) su u pravilu mlađi od 40 godina sa prosječnim primanjima, bez određenog iskustva, posebno zainteresirani za fitness i druge mogućnosti bavljenja sportom, ali i za sve vrste masaža te tretmane tijela
- **skeptici** (11%) mogu biti iz svih dobnih skupina i različitih materijalnih mogućnosti, koji imaju određena negativna iskustva iz ranijih wellness-odmora usluga ili iz određenih razloga više ne mogu ili ne žele koristiti ovu vrstu usluga
- **početnici** (4%) najčešće osobe starije od 60 godina, koji nemaju prethodno iskustvo korištenja wellness usluga, na koje su orijentirani pretežito iz zdravstvenih razloga

Najčešći korisnici wellness usluga poslovne žene (75%)⁶⁷, a u prosjeku wellness-turisti troše čak i do 130%⁶⁸ više u odnosu na klasičnog odmorišnog turista, ali su istovremeno visoko ekološki svjesni, odgovorni prema vrijednostima zajednice, preferiraju proizvode lokalnih proizvođača i zdrav način pripreme obroka. Treba im osigurati ambijent za bijeg iz stresnih situacija, te mogućnosti za duhovnu obnovu ali i bezbroj pratećih sadržaja. Da bi se

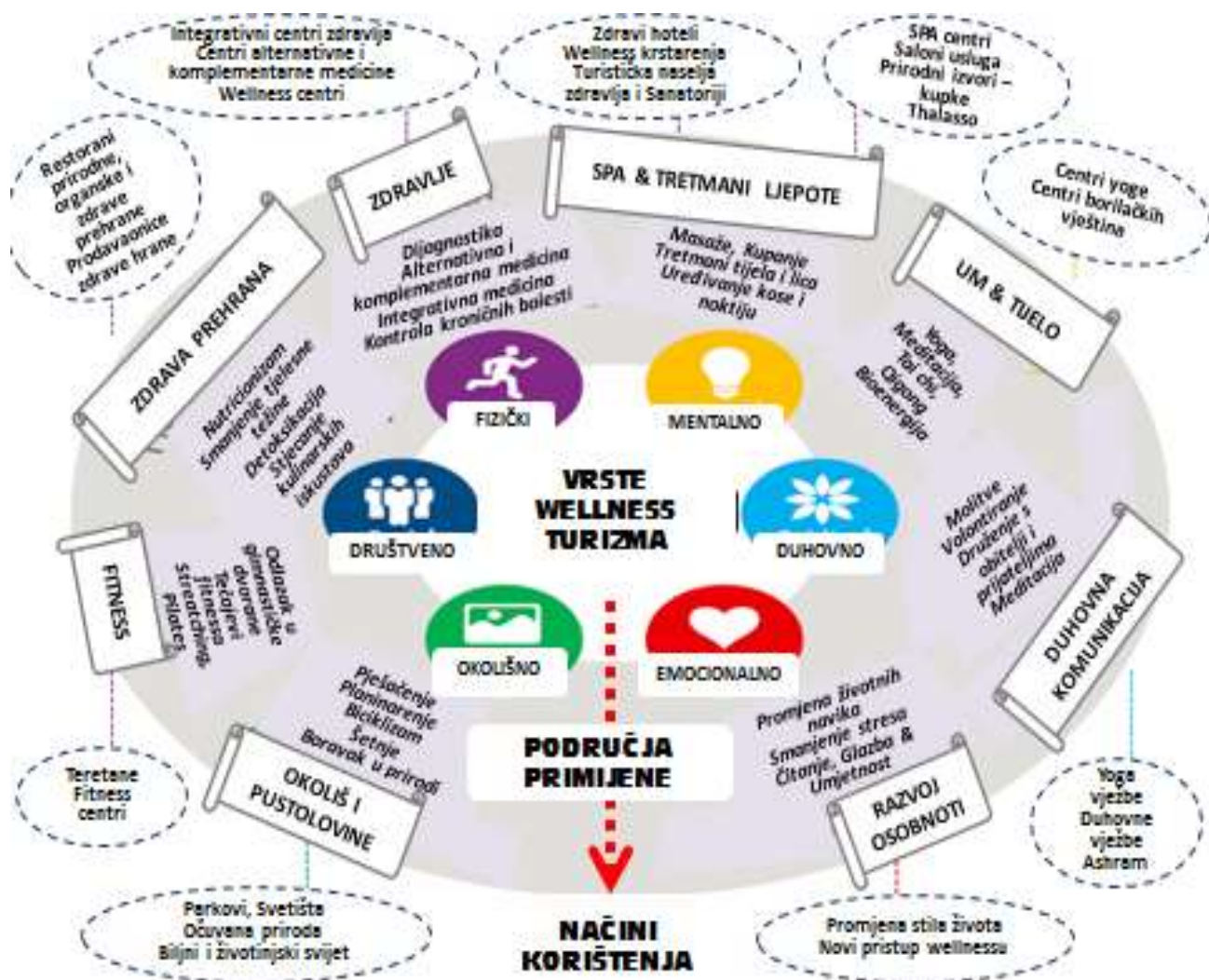
---

⁶⁷ Ibidem str. 2

⁶⁸ The Global Wellness Tourism Economy (2013), Global Wellness Institute, Global Spa & Wellness Summit & Global Wellness Tourism Congress, New York, str. ix (dostupno na http://www.globalspaandwellnesssummit.org/images/stories/pdf/wellness_tourism_economy_exec_sum_final_10022013.pdf.pagespeed.ce.K-UxU-FxDM .pdf str. viii

zadovoljile potrebe svih ili određene ciljne skupine, potrebno je detaljno upoznati sadržaj wellness ponude, te osigurati uvjete za njihovu operativnu primjenu.

Slika 11: Potencijalni elementi koje je moguće uključiti u definiranu ponude wellness turizma određene turističke destinacije

Izvor: The Global Wellness Tourism Economy (2013), Global Wellness Institute, Global Spa & Wellness Summit & Global Wellness Tourism Congress, New York, str. ix (dostupno na: http://www.globalspaandwellnesssummit.org/images/stories/pdf/wellness_tourism_economy_exec_sum_final_10022013.pdf.pagespeed.ce.K-UxU-FxDM.pdf)

Orijentacija pojedine turističke destinacije na wellness turizam ima veliko ekonomsko značenje, jer djeluje u sinergiji sa ustalim oblicima selektivne turističke ponude (kulturni, gastro, sportski, agro...) te osigurava cjelogodišnje poslovanje. Wellness turizam će biti pokretač razvoja određene turističke destinacije samo onda, ako destinacijski menadžment prepozna mogućnosti raspoložive resursne osnove u skladu sa interesima globalnog tržišta, te na ovim polazištima osigura izazovan i konkurentan zdravstveno- turistički proizvod.

ZAKLJUČAK

U okvirima provedenog anketnog istraživanja se od ispitanika tražilo da ukažu na značaj pojedinih oblika i načina pružanja zdravstveno-turističkih usluga u RH s polazišta mogućnosti njihove uspješne tržišne valorizacije a radi obogaćivanja ukupne turističke ponude i osiguranja cjelogodišnjeg poslovanja. U tom kontekstu je poseban istaknuta uloga THALASSOTHERAPIE kao pokretača i kvalitativne osnovice razvoja zdravstvenog turizma, a u cilju jasnijeg definiranja sadržaja ponude thalasso-wellness-centara i destinacija zdravi odmor, uz poštivanje visokih standarda profesije, ekoloških standarda i stečevina zajednice.

Posebno je istaknut nedostatak standarda pružanja wellness usluga, te potreba da se reguliraju mogućnosti tržišnog korištenja slobodnih kapaciteta medicinskih ustanova (posebno lječilišta), koje se financiraju kroz sustav HZZO-a, što predstavlja neiskorištenu resursnu osnovicu za razvoj medicinskog turizma. Tržištu treba ponuditi na razini turističke destinacije spektar usluga iz domene wellness turizma, bilo da se iste ustrojavaju u okviru hotelske ponude, posebnih wellness/SPA centara ili kroz malo poduzetništvo, pogotovo ako destinacija u tom segmentu ima povijesno nasljeđe, te raspolaže relevantnom resursnom osnovicom.

Koristiti sredstva EU fondova za ustrojavanje „*klastera zdravstvenog turizma*“ a u cilju povezivanja svih dionika u strukturi zdravstveno-turističke ponude destinacije, kako bi se tržištu mogla ponuditi sadržajan, atraktivan i održiv turistički proizvod, temeljen na sinergiji odnosa različitih međusobno uvjetovanih selektivnih oblika turizma, što uključuje i relevantnu ponudu sadržaja alternativne odn. komplementarne medicine. U tom pravcu treba sustavno otklanjati sada prisutne barijere u propisima, uvoditi globalno prihvatljive standarde, sustav obrazovanja usmjeriti na stjecanje neophodnih interdisciplinarnih znanja, koja moraju biti prepoznata i u nomenklaturi zanimanja. Pri tome je potrebno uvažavati spoznaje povijesnog nasljeđa i suvremene trendove, a pod geslom „*Povratak u budućnost*“.

LITERATURA

- Akcijski plan provedbe Razvojne strategija PGŽ 2011. - 2013., (2011) - na www.pgz.hr
- Akcijski plan za prevenciju i smanjenje prekomjerne tjelesne težine http://www.zdravlje.hr/programi_i_projekti/nacionalni_programi
- Blažević, B. (Ed.) (2004). Assessing the Kvarner Tourism Offering (Ocjena turističke ponude Kvarnera), *Tourism and Hospitality Management*, 204 (10), xvi+1-260;
- Blažević, B., Peršić, M. (Ed) (2012) *Tourism Destination Research (Istraživanje turizma destinacije)*, Faculty of Tourism and Hospitality Management, Opatija, 2012
- Blažević, B., Peršić, M. (ed.) (2007), Assessing the Kvarner Tourism offering, *Tourism and Hospitality Management*, Vol. 13, No.1, PP XX p. 1 - 435;
- CBI Product Factsheet: Wellness Tourism from France, Germany, Italy and the UK to Latin America, CBI Ministry of Foreign Affairs, temeljeno na slijedećim izvorima: CBI's Tradewatch for Tourism. & CBI Market Information Database • URL: www.cbi.eu - www.cbi.eu/disclaimer
- COM (2007) Together for Health: A strategic Approach for the EU 2008-2013, White paper, Brussels, 23. 10. 2007. Commission of the European Communities SEC (2007) 1374; 1375; 1376 & http://europa.eu/legislation_summaries/public_health/european_health_strategy/c11579_en.htm
- Čorak, S., Marušić, Z. i suradnici (2010) TOMAS - Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj, Institut za turizam i Ministarstvo turizma RH. prezentacija na CroTOUR'11, na: <http://www.iztg.hr/UserFiles/File/novosti/Tomas-Ljeto-2010-Prezentacija-HR-CROTOUR-23-03-2011.pdf>
- Deloitte (2008) Medical tourism - Update and implications - Consumer in Search of volume, DCBS - The Deloitte Center for Health solutions
- Gabrić, N. Jurin, N. (2013), Hrvatska-Florida Europe-mogući modeli hrvatskog turizma zdravlja po principu klastera; objavljeno u Zbornik radova 4. znanstveno-stručnog skupa „In memoriam prof. dr. sc. V Šmid „Aktualnosti hrvatskog pomorskog prava, prava mora, prava u turizmu i građanskog i upravnog prava“, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu i Grad Rab, 06 - 08 06., 2013.
- Glavni plan razvoja turizma Primorsko-goranske županije - GPRTPGŽ (2005. godine) Sveučilište u Rijeci, Primorsko-goranska županija, Turistička zajednica primorsko-goranske županije, Rijeka.
- Green Globe - na <http://greenglobe.com/>
- Health 2020: The new European policy for health – Health 2020: Vision, values, main directions and approaches; the European policy for health and well-being, World Health Organization - Regional Office for Europe, Regional Committee for Europe, Baku, Azerbaijan, 2011.
- Health Programme 2008-2013 Decision No 1350/2007/EC of 23 October 2007 establishing a second programme of Community action in the field of health (2008-13) The European Parliament and the Council of the European Union, Official Journal of the European Union L 301/3 - 301/13, te <http://www.cdc.gov/healthyyouth/sher/standards/>
- <http://ec.europa.eu/research/participants/portal/desktop/en/opportunities/3hp/>
- Industry Standard for SPA and Wellness Entities - na <http://www.carib-export.com/login/wp-content/uploads/2013/07/Industry-Standard-for-Spa-Wellness-Entities1.pdf>
- International Standards (<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Health/Pages/InternationalStandards.aspx>)
- International Standards for HealthCare Services, Products and Technology, ASTM International Standards Worldwide, International Technical Committees for the Healthcare and Medical Sector (http://www.astm.org/ABOUT/images/Medical_sector.pdf)
- ISA - International Sustainability Alliance - na <http://www.internationalsustainabilityalliance.org/>
- Izmjene i dopune Glavnog plana razvoja turizma Primorsko-goranske županije IDGPRTPGŽ (2012. godina) Sveučilište u Rijeci, Primorsko-goranska županija, Turistička zajednica primorsko-goranske županije, Rijeka.
- Klastera zdravstvenog turizma (16.7.2014.) - na <http://www.mint.hr/default.aspx?id=16651> & http://www.pgz.hr/Arhiva_novosti?year=2014&yearActive=yes&month=07&newsId=2269

- Kohezijska politika (2007-2013) European Commission & Regional Policy Inforegio Tourism -na: http://ec.europa.eu/regional_policy/activity/tourism/index_en.cfm
- Marušić, Z., Čorak, S. (2013) Zadovoljstvo gostiju turističkom ponudom prema TOMAS istraživanjima, Institut za turizam Zagreb, na <http://www.iztg.hr/UserFiles/Pdf/novosti/HERAKLEA-kvaliteta-usluge-12-03-2013.pdf>;
- Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012- - 2020. NN br. 116/2012 str. 127 - 129
- Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020. http://www.zdravlje.hr/programi_i_projekti/nacionalne_strategije
- NN 55/13 str. 8
- Peršić, M. et al (2014) Zdravstveni turizam Grada Raba, rezultati istraživanja resursne osnovice za razvoj zdravstvenog turizma, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Projekt prihvaćen na XII sjednici Gradskog vijeća Grada Raba, održanoj 09 06 2014.g.
- Peršić, M. (2013) Standardi pripreme i prezentiranja financijskih informacija u turizmu i zdravstvenom turizmu, Zbornik radova 4. znanstveno-stručnog skupa „In memoriam prof. dr. sc. V Šmid „Aktualnosti hrvatskog pomorskog prava, prava mora, prava u turizmu i građanskog i upravnog prava“, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu i Grad Rab, 06 - 08 06., 2013.
- Peršić, M., Janković, S. (2012) Assessment of the Opportunities and Assumptions of Croatian Health Tourism Development, 9th ICAFT International Conference on Accounting and Finance in Transition, European and World Experience and Public Policy Consideration 11th - 13th October Riga. Latvia, "Journal of Business Management" br. 6 / 2012. (ISSN 1691-5348)
- Posebne uzance u ugostiteljstvu , NN 16/95
- Pravilnik o razvrstavanju, kategorizaciji i posebnim standardima ugostiteljskih objekata iz skupine hoteli , NN 88/07, 58/08, 62/09
- Pravilnik za dodjelu oznake kvalitete ugostiteljskog objekta vrste hotel , NN 36/12
- Razvojna strategija PGŽ 2011. - 2013., Partnersko vijeće PGŽ, Tematske radne skupine, Županijski upravni odjeli, Ustanove i trgovačka društva PGŽ, Grad Rijeka
- Službeni list Europske Unije, HR, 15/Sv.14 I 88/45, Europski parlament i Vijeće EU, od 09. ožujka 2011. godine,
- Strategija razvoja zdravstvene industrije Primorsko-goranske županije za 2013.-2020., Razvojna agencija Porin, d.o.o., 2013.
- Strategiju razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine, NN 55/13
- Strateški marketinški plan turizma 2009-2015.godine za turističku destinaciju Kvarner (2009) Proizvodni plan - Proizvodi zdravstvenog turizma - Wellness, Thalasso, Medicinski programi, Turistička zajednica Kvarnera, Institut za turizam, Zagreb
- Strateški plan Ministarstva zdravlja za razdoblje 2014. -2016. http://www.zdravlje.hr/programi_i_projekti/nacionalne_strategije
- Strateški plan razvoja javnog zdravstva 2013.-2015. NN 49/11
- The Global Wellness Tourism Economy (2013), Global Wellness Institute, Global Spa & Wellness Summit & Global Wellness Tourism Congress, New York, str. ix na http://www.globalspaandwellnesssummit.org/images/stories/pdf/wellness_tourism_economy_exec_sum_final_10022013.pdf.pagespeed.ce.K-UxU-FxDM.pdf
- The International Standards of SPA Excellence - na <http://www.spaquality.org/#!/standards>
- TourCert-CSR - Corporate Social Responsibility - na http://search.standardmap.org/assets/media/TourCert/English/AtAGlance_EN.pdf ; <http://www.csr-tourism.de/> ; <http://www.tourcert.org/>
- Tourism Trends and Marketing strategies UNWTO - World Tourism Barometer (<http://mkt.unwto.org/barometer>)
- Travelife - na <http://www.travelife.org/hotels/home.asp>

- Turizam i razvoj zajednice - na <http://www.mint.hr/default.aspx?id=16504> & <http://www.mint.hr/default.aspx?id=16480>
- UNWTO - World Tourism Barometer ISSN 1728-9246 - 2003., 2004., 2005., 2006., 2007., 2008., 2009., 2010., 2011., 2012. i 2013. <http://www.e-unwto.org/content/w83v37?p=e9efc3a400314df097fc440376fee281&pi=0>
- Uredba (EU) br. 282/2014 Europskog Parlamenta i Vijeća Europa od 11. ožujka 2014. godine http://www.zdravlje.hr/programi_i_projekti/eu_projekti/treci_program_djelovanja_unije_u_podrucju_zdravlja_2014_2020
- Voigt, C., Laing, J., Wray, M., Brown G., Howat, G., Weiler, B. Trembath, R (2010). Health Tourism in Australia: Supply, Demand and Opportunities, Gold Coast, Queensland, CRS for Sustainable Tourism, National Library of Australia,
- VolunTourism - na <http://www.voluntourism.org/>
- Voyagers Pour La Planete - na <http://www.voyagespourlaplanete.com/>
- Wallant, B. (2013) "Green SPA" - Marketing strategy of authentic and sustainable business concept, IMC University of Applied Sciences Krams.
- Wellness & Medical Wellness Standards - Quality Label for Wellness Stars - na http://www.en-spa.eu/wp-content/uploads/2012/05/ENSPA_2012.pdf
- Zajednica zdravstvenog turizma pri Hrvatskoj Gospodarskoj Komori koordinira rad Sekcije medicinskog turizma (SMT), Sekcije lječilišnog turizma (SLJT) i Sekcija wellness turizma (SWT), kao i Specijalne bojnice za medicinsku rehabilitaciju, Lječilišta i ostale ustanove koje se bave zdravstvenim turizmom,- na <https://www.hgk.hr/category/zajednice/zajednica-zdravstvenog-turizma>
- Zakon o djelatnostima u zdravstvu , NN 87/09
- Zakon o dobrovoljnom zdravstvenom osiguranju , NN 85/06, 150/08 i 71/10
- Zakon o fizioterapeutskoj djelatnosti , NN 120/08
- Zakon o kvaliteti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi , NN 124/11
- Zakon o liječništvu , NN 121/03. i 117/08
- Zakon o medicinsko-biokemijskoj djelatnosti , NN 121/03 i 117/08
- Zakon o obveznim odnosima, NN 35/05, 41/08, 63/08,134/09
- Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju , NN 150/08, 94/09, 153/09, 71/10, 139/10, 49/11, 22/12 i 57/12
- Zakon o pružanju usluga u turizmu, NN 68/07, 88/10
- Zakon o sestrištvu, NN 121/03, 117/0. i 57/11
- Zakon o stomatološkoj djelatnosti NN 121/03 i 117/08 i 120/09
- Zakon o trgovačkim društvima, NN 152/11; 111/12
- Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti, NN 138/06, 43/109, 88/10, 50/12
- Zakon o zaštiti prava pacijenata , NN 169/04
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti , NN 150/08, 71/10, 139,10, 22/11,84711,12/12 i 70/12
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti stranaca u Republici Hrvatskoj , NN 114/97